

СТРУКТУРА, ОБСЯГ І ЗМІСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Структура кваліфікаційної роботи, поданої до захисту зі спеціальностей, повинна включати такі складники, які розміщені у такій послідовності:

1. Титульний аркуш.
2. Анотація (українською та англійською мовами).
3. Перелік умовних позначень і скорочень (за необхідності).
4. Зміст.
5. Вступ.
6. Основна частина, з виділенням розділів і підрозділів (висновки до розділів – за необхідності);
7. Висновки.
8. Список використаних джерел.
9. Додатки.
10. Замовлення на виконання кваліфікаційної роботи від підприємств, установ, організацій (*у випадку її наявності надається окремо і в кваліфікаційній роботі не брошурується*).
11. Довідка про впровадження результатів дослідження (*у випадку її наявності надається окремо і в кваліфікаційній роботі не брошурується*).
12. Відгук наукового керівника у формі подання та рецензії (надаються окремо: зовнішня – від підприємства, установи, організації тощо та внутрішня – від рецензента, призначеного кафедрою; в кваліфікаційній роботі не брошуруються).

Обсяг кваліфікаційної роботи має бути в межах 55 сторінок друкованого тексту (без урахування сторінок з анотацією, списком використаних джерел та додатків). Орієнтовний обсяг структурних елементів (кількість сторінок): анотація – 1-2 ст.; вступ – 3 ст.; основна частина, що включає текст першого, другого та третього розділу роботи – 45-55 ст.; висновки – 3-4 ст.

Титульний аркуш кваліфікаційної роботи містить найменування ЗВО, назву факультету, назву випускової кафедри, тему роботи, прізвище, ім'я, по батькові здобувача, спеціальність та освітня програма, за якою виконана робота, науковий ступінь, учене звання, посада, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника, відмітка про допуск роботи до захисту, місто і рік виконання.

Анотація подається українською та англійською мовами, містить короткий зміст кваліфікаційної роботи (до 700 символів, включаючи пробіли) і також ключові слова (5-8).

Анотація – це короткий виклад (1-2 сторінки) змісту роботи, який містить основні відомості та висновки, необхідні для ознайомлення з роботою. В анотації кваліфікаційного дослідження зазначається прізвище та ініціали здобувача вищої освіти, назва роботи, основний зміст та результати дослідження. Ключові слова (слова специфічної наукової термінології за темою, які найчастіше зустрічаються у кваліфікаційній роботі) наводяться у називному відмінку. Анотація розміщується разом з ключовими словами та умовними позначеннями (за необхідності).

У **Змісті** вказують найменування структурних частин роботи, розділів,

підрозділів (перелік умовних позначень, вступ, розділи та підрозділи, висновки, список використаних джерел, додатки) та номери початкових сторінок.

1. Вступ

Вступ визначає суспільно-економічну, соціальну та управлінську значущість теми, розкриває суть і ступінь дослідженості проблеми, загальну характеристику кваліфікаційної роботи, інформаційні джерела та вихідні дані, які обумовили вибір теми.

У вступі визначають:

- актуальність теми дослідження;
- ступінь її розробки вітчизняними та зарубіжними дослідниками;
- мету і основні завдання дослідження;
- об'єкт та предмет дослідження;
- методи дослідження;
- інформаційно-фактологічну базу дослідження;
- практичне значення отриманих результатів;
- структуру та обсяг роботи.

У вступі коротко обґрунтовується актуальність теми дослідження, виходячи із реалій сьогодення. Загальну характеристику роботи варто викласти у певній послідовності. У вступі роботи необхідно:

- обґрунтувати актуальність обраної теми дослідження, її теоретичне, методичне й практичне значення;
- показати стан її розгляду у науковій літературі з посиланнями на авторів використаних в кваліфікаційній роботі літературних джерел;
- сформулювати мету роботи, об'єкт, предмет та визначені завдання;
- окреслити структуру й практичну цінність (значимість) кваліфікаційної роботи.

Актуальність теми (6-8 речень) обґрунтовують такими аспектами:

– по-перше, інформацією про місце досліджуваної проблеми в більш загальній проблемі (або проблемах), аргументуванням доцільності розв'язання досліджуваної проблеми шляхом визначення її тісного зв'язку з проблемою більш загального характеру, необхідність розв'язання якої загально визнана. Досліджувана проблема може бути пов'язана із загальною проблемою не безпосередньо, а через ряд проблем зростаючого ступеня спільності;

– по-друге, пріоритетність проблеми – пріоритетність її визначається тими властивостями, які змушують здобувача розв'язати її раніше від інших, пов'язаних з нею проблем;

– третя складова актуальності досліджуваної проблеми – механізм розв'язання даної проблеми – аргументується вказівкою чи описом засобу (методики, алгоритму) розв'язання виділеної проблеми. Фактично всі описи обраних методів дослідження та їх переваг над іншими методами і є таким аргументуванням актуальності.

Мета і завдання дослідження. Здобувач разом з науковим керівником формулюють мету роботи і завдання дослідження, які необхідно виконати для

досягнення поставленої мети. Не варто формулювати мету як «Вивчення...», «Дослідження...», оскільки ці слова визначають спосіб досягнення мети, а не саму мету. Мета кваліфікаційної роботи повинна комплексно характеризувати дії здобувача та кінцевий результат дослідження, наприклад: *«Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних та організаційно-методичних положень, а також розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму управління бізнес-процесами підприємства»*.

Щодо завдань кваліфікаційної роботи, то вони повинні відповідати меті та характеризувати кожний окремий підрозділ. Необхідно формувати завдання так, щоб вони розкривали дії та мету розгляду окремого структурного підрозділу, наприклад: *«удосконалити підходи щодо оплати праці на досліджуваному підприємстві в залежності від продуктивності праці або індивідуального внеску працівника»*. У кваліфікаційній роботі ставляться завдання, які вирішуються в окремому підрозділі, а потім по кожному завданню (підрозділу) робиться висновок, щодо його вирішення. Отже, кількість підрозділів повинна відповідати кількості завдань та висновків.

У вступі висвітлюється об'єкт та предмет дослідження кваліфікаційної роботи. При цьому об'єкт дослідження – це процес чи явище, що породжує проблемну ситуацію й обраний для вивчення, предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Для прикладу об'єктом у роботі може бути: *«форми і системи оплати праці окремих категорій персоналу на підприємстві»*, а предметом – *«сукупність теоретико-методичних, організаційних та практичних питань щодо формування та використання різних форм та систем оплати праці в сучасних умовах господарювання»*.

Методи дослідження. Бакалаврське дослідження повинно ґрунтуватися на загальнонаукових методах пізнання: узагальнення, індукції, дедукції, аналіз і синтез, абстрагування, системно-структурний підхід до вивчення теоретичних та практичних аспектів діяльності суб'єкта дослідження. Окрім цього необхідно застосовувати специфічні (індивідуальні) методи наукового дослідження, які є актуальними для суб'єкта дослідження (підприємства, організації, установи, галузі, регіону, країни).

Основні джерела інформації (інформаційно-фактологічна база дослідження). Ними повинні бути наукові доробки вчених, законодавчі та нормативно-правові акти, статистичні матеріали, періодична література, показники діяльності досліджуваних суб'єктів господарювання, їх первинна та зведена документація, а також інтернет-ресурси.

Практичне значення дослідження. У кваліфікаційній роботі теоретико-методичного характеру варто вказати узагальнення та методичні рекомендації для використання, а у роботі, що має практично-цільове значення, – відомості про практичне застосування отриманих результатів на досліджуваному підприємстві (установі чи організації), а також на рівні регіону чи сектору (галузі) національної економіки. Можуть бути внесені і пропозиції для реалізації на макроекономічному рівні.

Рекомендований обсяг вступу – 3 сторінки.

2. Основна частина

Основна частина кваліфікаційної роботи формується із трьох логічно завершених розділів, що розбиваються на підрозділи й назви та зміст яких залежать від **обраної мети і завдань кваліфікаційного дослідження**. Кожний із підрозділів присвячений вирішенню одного з завдань, сформульованих у вступі. Окремі розділи кваліфікаційної роботи завершуються висновками, до яких дійшов здобувач у результаті проведеного дослідження. Кожний із розділів є теоретико-методичним та практичним підґрунтям для наступного розділу. Назва розділів повинна відображати їх основний зміст. Назва розділів не може повторювати назву роботи. Кількість підрозділів кожного розділу залежить від поставлених завдань у бакалаврському дослідженні (орієнтовно 2-3 підрозділи).

Перший розділ носить теоретико-методичний характер, у ньому викладають основні теоретичні та методичні положення, висвітлюють загальновідомі, дискусійні та невирішені питання теми, виходячи з рівня опрацювання її у сучасній вітчизняній та зарубіжній теорії.

Результати вирішення завдань кваліфікаційної роботи теоретичного характеру є основою для проведення досліджень у практичних розділах, в яких досліджуються практичні аспекти діяльності обраного об'єкта та/чи бази кваліфікаційного дослідження.

У першому розділі необхідно дослідити й розкрити економічний зміст та сутність категорій (понять, визначень) в межах обраної теми дослідження. Доцільно опрацювати особливості класифікації об'єкта дослідження з метою визначення специфіки його функціонування, а також окреслити значення обраного напрямку дослідження в системі управління підприємством, галуззю, регіоном, країною або для вирішення інших проблем, що ідентифіковані в результаті визначених завдань дослідження.

У теоретико-методичному розділі повинен бути огляд літературних джерел економічного спрямування з досліджуваної проблеми, а також характеристика методів дослідження даної проблеми, розкриття економічної суті теми. На основі вивчення основних положень, висвітлених в економічних джерелах, здобувач розглядає різні погляди щодо даної проблеми і визначає власну думку, свою особисту позицію. Тут також потрібно показати важливість проблеми загалом і значення власних досліджень для розвитку конкретного підприємства (організації, установи) без докладних розрахунків та обґрунтувань, які подаються в наступних розділах. У даній частині кваліфікаційної роботи необхідно розглянути основні наукові підходи щодо можливих напрямків та шляхів розв'язання певних проблем. Теоретична частина кваліфікаційної роботи має на меті показати знання здобувачів щодо суті питання й уміння працювати з науковими та інформаційними джерелами. У цій частині має бути зроблений аналіз джерел за темою дослідження, зроблені висновки і запропонована власна думка щодо досліджуваної проблеми.

Розділ складається з 2-3 підрозділів. У *першому підрозділі* першого розділу дається розгорнута характеристика загальної проблеми, з вирішенням якої пов'язана мета кваліфікаційного дослідження. Для цього проводиться аналітичний огляд літературних джерел: монографій і наукових статей

вітчизняних та зарубіжних авторів, інформаційних джерел, законодавчих та нормативних документів держави.

У *другому підрозділі* окреслюється методичні завдання для дослідження теми, її зв'язок з іншими питаннями та проблемами, які мають суттєве значення для діяльності підприємств (установ, організацій), галузі, регіону, держави, опис основних показників об'єкта дослідження у взаємозв'язку з темою дослідження, їх динаміка та тенденції. Також можуть розглядатися методи дослідження, які планується застосувати у практичній частині роботи.

У *третьому підрозділі* можна дати характеристику основних напрямків вирішення проблеми кваліфікаційної роботи, вказати обраний метод дослідження та його переваги перед іншими засобами вирішення даної проблеми. Відповідно до об'єкту дослідження здобувач може вивчити нормативно-правову базу та регламентне забезпечення щодо обраного предмету дослідження, надати критичну оцінку чинних нормативних актів, висловити власний погляд стосовно досконалості сучасної нормативно-правової бази та регламентного забезпечення з досліджуваної проблеми; запропонувати рекомендації щодо їх оптимізації.

Обов'язковим для першого розділу є активне використання тверджень науковців та практиків та необхідність здійснення посилань на їх наукові доробки та використані інформаційні джерела.

Перший (теоретико-методичний) розділ кваліфікаційної роботи може бути і з двох підрозділів.

У **другому розділі** кваліфікаційної роботи – практично-аналітичному, необхідно здійснити ґрунтовний аналіз об'єкта дослідження за темою дослідження. Основне завдання другого розділу – подати результати аналізу показників за досліджуваною проблемою. У процесі вивчення проблеми визначається стан об'єкта з досліджуваної теми, виявляються проблеми та причини їх виникнення.

Розділ складається з декількох підрозділів. У *першому підрозділі* можуть бути висвітлені:

- аналіз ринку на якому функціонує об'єкт дослідження;
- загальна характеристика господарської діяльності об'єкта досліджень. За необхідності, доцільно звернути увагу на місце розташування підприємства (регіону), організаційну структуру і структуру управління досліджуваного об'єкта, показники, які характеризують його розмір, ресурсний потенціал, спеціалізацію, основні показники господарської діяльності в динаміці за 3-5 років і стратегії стосовно зовнішнього середовища;
- порівняння досягнутого рівня розвитку об'єкта дослідження із середніми даними (або по групі однорідних підприємств) і даними основних підприємств-конкурентів, що знаходяться в однакових умовах діяльності.

Наприкінці підрозділу необхідно зробити висновок про господарську діяльність підприємства, зазначити, яке місце займає проблема, що досліджується. Для цього використовують періодичну економічну літературу, показники державної, регіональної та галузевої статистики, дані спеціальних досліджень, експертні думки, матеріали оперативного обліку й контролю, власних спостережень, узагальнень та досліджень.

Отже, перший підрозділ другого розділу розкриває принципові аналітичні характеристики об'єкта дослідження.

Другий підрозділ – аналіз показників діяльності об'єкта дослідження, необхідних для досягнення мети кваліфікаційної роботи. Здобувач повинен обґрунтувати та чітко визначити систему основних показників підприємства (установи, організації), різних інституцій, що розкривають основну мету дослідження кваліфікаційної роботи.

Якщо об'єктом дослідження є група підприємств певної галузі чи окремі ринки, то доцільним є порівняння різних інструментів та технологій, які застосовуються учасниками, ідентифікація їхніх стратегій, специфіка конкурентної боротьби, принципів формування і використання бюджетів підприємств, визначення порядку організації та проведення соціальних та бізнес-проектів.

У ході обробки зібраних матеріалів формуються таблиці, будуються графіки, діаграми, розраховуються абсолютні, відносні, середні величини, проводиться їх групування, тобто створюється нова інформація.

У третьому підрозділі, на основі вивчення, обробки та узагальнення аналітичних матеріалів, здобувач повинен виявити позитивний і негативний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, встановити причину недоліків, оцінити можливості підприємства (установи, організації), регіону, сектору, держави щодо підвищення ефективності тих чи інших напрямків господарської діяльності.

Варто підкреслити, що аналізовані показники повинні стосуватися тієї сторони діяльності суб'єкта господарювання, яка є предметом дослідження даної роботи. Тож даний підрозділ роботи передбачає аналіз передумов розвитку та сучасного стану об'єкту дослідження, генерування можливих сценаріїв та шляхів оптимізації його подальшої діяльності.

Практичну частину варто висвітлювати в обсязі двох-трьох підрозділів. У другому розділі роботи треба висвітлити передумови функціонування й особливості сучасного стану об'єкту дослідження.

Також у другому розділі кваліфікаційної роботи необхідно, спираючись на первинні документи, звітність підприємства, статистичну звітність (повинні міститися в додатках кваліфікаційної роботи), охарактеризувати ефективність та характер діяльності досліджуваного об'єкта в цілому, в тому числі з питань обраної теми дослідження, при цьому треба звернути увагу на відхилення показників у динаміці, визначаючи чинники та причини, які обумовили дані відхилення. Отримані висновки та надані пропозиції можна обґрунтовувати (підкріплювати) думками науковців, експертів, роблячи посилання на наукові, науково-практичні інформаційні джерела. Разом з тим, у другому розділі повинні переважати власні розрахунки, думки та твердження дослідника.

Важливим аспектом другого розділу кваліфікаційної роботи є систематизація і узагальнення показників та вивчення проблем у діяльності об'єкта дослідження як на рівні підприємства (галузі, регіону), так і на загальнонаціональному (світовому) рівні.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи – пропозиційному (рекомендаційному) – окреслюються шляхи вирішення проблем, виявлених у

процесі дослідження, вносяться пропозиції щодо впровадження розроблених здобувачем заходів, розрахунок їх економічної, соціальної чи інших видів ефективності.

Даний розділ повинен містити організаційно-економічні, методичні та прикладні положення, пропозиції, рекомендації вирішення питань, що постають перед суб'єктом господарювання, на базі якого здійснюється дослідження в аспекті обраної проблеми. За результатами проведеного теоретичного та емпіричного дослідження здобувач повинен сформулювати конкретні обґрунтовані рекомендації щодо вирішуваної проблеми. Запропонований комплекс заходів повинен бути спрямованим на створення ефективної системи управління, забезпечення балансу інтересів та підвищення рівня захищеності від ризиків та загроз внутрішнього та зовнішнього середовищ.

Рекомендованою вимогою до третього розділу кваліфікаційної роботи для здобувачів ОП «Економіка та організація бізнесу» є розрахунок економічного або обґрунтування соціального ефектів від впровадження пропозицій автора у практичну діяльність конкретного підприємства, сукупності підприємств галузі, регіону, держави. Розділ може містити опрацювання зарубіжного (міжнародного) досвіду діяльності об'єкта дослідження та можливе використання його для вирішення проблем в Україні, проте формувати цей аналіз у вигляді окремого підрозділу не доцільно.

Не допускаються пропозиції в кваліфікаційній роботі заходів, які вже розроблені та впроваджені в діяльність досліджуваного підприємства (установи, організації), підприємств галузі, на регіональному та державному рівні.

Важливим аспектом третього розділу кваліфікаційної роботи є систематизація та узагальнення проблем, виявлених в попередніх розділах у діяльності об'єкта дослідження та наведення пропозицій (шляхів, напрямків поліпшення, стратегій розвитку) їх удосконалення як на рівні підприємства (установи, організації), підприємств галузі, регіону, так і на загальнодержавному рівні.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи узагальнюються основні практичні результати, що отримані здобувачем у процесі дослідження, обґрунтовується досвід та перспективи їх використання на рівні підприємства, підприємств галузі, регіону, на загальнонаціональному рівні.

Отже, у рекомендаційному розділі мають вирішуватися такі завдання:

1) розроблення положень, пропозицій, методичного забезпечення (організаційного, інформаційно-аналітичного, технічного, кадрового) щодо вирішуваної проблеми;

2) визначення основних напрямів розвитку (формування, удосконалення) предмету дослідження;

3) розроблення рекомендацій щодо впровадження нових методів, технологій, методик прийняття та реалізації економічних рішень в аспекті вирішення досліджуваної проблеми;

4) економічне обґрунтування доцільності запропонованих заходів.

Загалом обсяг викладення матеріалу має бути пропорційно розподіленим між кожним підрозділом, тобто бути приблизно однаковим. Необхідно акцентувати увагу на взаємозв'язках між підрозділами кваліфікаційної роботи

так, щоб результати дослідження та виявлені проблеми у попередньому підрозділі використовувалися при проведенні дослідження в наступних підрозділах.

Вихідними даними для виконання кваліфікаційного дослідження можуть бути:

- дані й аналітичні огляди ринкової кон'юнктури;
- управлінсько-організаційна та розпорядча документація;
- інформація про структуру управління суб'єктів господарювання,
- обліково-аналітична інформація за досліджувані роки;
- дані про виробничі потужності суб'єктів господарювання;
- матеріали техніко-економічного обґрунтування інноваційних, інвестиційних та управлінських рішень;
- літературні джерела з профілю дослідження тощо.

Для збору даних доцільно використовувати матеріали монографій, періодичної економічної літератури, державної та регіональної статистики, досвід роботи аналогічних підприємств (установ, організацій), дані спеціальних економічних та соціологічних досліджень, особистих спостережень, узагальнень і прикладних напрацювань, отриманих особисто. На основі вивчення, обробки та узагальнення теоретичних та аналітичних матеріалів здобувач повинен виявити вплив позитивних і негативних чинників, установити причини проблем з теми дослідження, оцінити можливості підприємства (організації) щодо підвищення ефективності функціонування та розвитку суб'єкта дослідження. *Усі аналітичні розрахунки, показники, моделі, матеріали таблиць, графічні ілюстрації, алгоритми повинні супроводжуватися висновками, які дають змогу з'ясувати наукову сутність процесів, що спостерігаються на досліджуваному об'єкті відповідно до теми роботи, їх особливості і тенденції розвитку, глибокий аналіз чого допомагає виявити невикористані резерви.*

Кожний розділ кваліфікаційної роботи повинен мати *самостійні висновки зі стислим узагальненням теоретичних і практичних положень, їх потрібно органічно пов'язувати між собою, підпорядковуючи основному спрямуванню теми.*

Рекомендований обсяг основної частини, яка охоплює перший, другий та третій розділи роботи – 55-60 сторінок.

3. Висновки

Висновки – найбільш показова і відповідальна заключна частина роботи. Більшість з тих, хто знайомиться із завершеною роботою, насамперед, звертають увагу на висновки, які повинні мати лаконічний, конкретний характер. У них повинен бути відображений основний зміст проведеного кваліфікаційного дослідження, його результати.

У висновках у стислій формі формулюють основні положення, теоретичні та практичні рекомендації щодо вирішення визначених у вступі завдань. Доцільно нумерувати пункти висновків відповідно до поставлених в роботі завдань і підрозділів кваліфікаційного дослідження.

У висновках викладають найважливіші наукові та практичні результати, формулюють розв'язану наукову проблему (завдання) та значення її для науки й практики з наведенням *пропозицій (рекомендацій)* щодо *наукового та практичного* використання здобутих результатів.

Накопичена в основній частині наукова інформація дозволяє послідовно та логічно викласти отримані підсумки, їх співвідношення із загальною метою і конкретними завданнями, поставленими і сформульованими у вступі. У висновках узагальнюються рекомендації та пропозиції щодо теоретико-методичних аспектів та способів дослідження проблеми, викладається сутність запропонованих здобувачем заходів.

Висновки повинні мати конкретний характер. Висновки не повинні бути у формі звіту (зразка; «у роботі зроблено....., проаналізовано....., визначено.... тощо»). Також не допускається копіювання і дублювання речень з основного тексту чи висновків до розділів. *Рекомендований обсяг висновків – до 4-5 сторінок.*

4. Список використаних джерел

Список використаних джерел (в т.ч. зарубіжних джерел) потрібно складати **в алфавітному порядку за їх наскрізною нумерацією**, у тому числі:

- закони України; укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження, інструкції та нормативні акти Уряду України; виступи, доповіді керівників держави та органів місцевого самоврядування (згруповані у хронологічному порядку);
- книги і спеціальна література (в алфавітному порядку авторів монографій, статей журналів, брошур тощо);
- матеріали господарської діяльності підприємства.

Отже, глибина ретроспективного аналізу фахових науково-методичних джерел визначається потребами дослідження: для другого (кваліфікаційного) рівня вищої освіти – не менше 60-70 джерел. Наукові праці закордонних науковців обов'язково (приблизно 5-10% від загального списку публікацій).

Можлива й інша послідовність складання списку використаних джерел, наприклад за черговістю посилань на них у кваліфікаційній роботі.

5. Додатки

Додатки включають допоміжний матеріал, необхідний для повнішого та кращого розуміння і пояснення основної частини кваліфікаційної роботи.

У додатки можуть бути вміщені:

- текстові документи та їхні копії, додаткові ілюстрації, графіки, рисунки, таблиці;
- матеріали звітності підприємств, установ, організацій;

- матеріали, які через великий обсяг, специфіку викладу або форми представлення не можуть бути внесені в основну частину (наприклад, звітність, інструкції, протоколи, плани, тощо);
- формули, розрахунки, використані під час розроблення економіко-математичної моделі тощо.

6. Довідка про впровадження результатів дослідження та замовлення на виконання кваліфікаційної роботи

Довідка про впровадження результатів дослідження, замовлення від підприємства (установи, організації) на виконання кваліфікаційної роботи видаються здобувачу з підприємства, установи, організації, в практику господарської діяльності яких впроваджено розробки і рекомендації, викладені у роботі *у випадку їх наявності надаються окремо і в кваліфікаційній роботі не брошурується*.

Довідка та замовлення мають містити інформацію про особисті дані автора кваліфікаційної роботи: прізвище, ім'я, по батькові, навчальний заклад, спеціальність; тему кваліфікаційної роботи; зміст рекомендацій та адресата; інформацію про стан впровадження.

Довідка та замовлення мають бути засвідчені підписом керівника (начальника відділу кадрів, головного бухгалтера, головного економіста) та оригінальною печаткою бази дослідження.